

УДК 330:338.4

Мельник О.І.,
*аспірант**, асистент кафедри економіки підприємства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗОВНІШНІХ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

Melnyk O.I.,
graduate student, assistant of the department of economics enterprise
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

SYSTEMATIZATION OF THE EXTERNAL FACTORS OF COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL PRODUCERS

Постановка проблеми. Сільськогосподарський товаровиробник, незалежно від форми господарювання, є конкурентоспроможним, якщо він здатний краще від конкурентів адаптуватися до мінливих умов господарювання, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природні ресурси та виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка приносить максимальну корисність споживачам.

У сучасних умовах господарювання розвиток та загострення конкурентної боротьби між сільськогосподарськими виробниками України примушують їх приділяти все більшої уваги дослідженню, аналізу, раціональному використанню існуючих та пошуку новітніх факторів формування конкурентоспроможності продукції та суб'єкта господарювання в цілому, що дає змогу визначити конкурентну позицію товаровиробника на аграрному ринку та досягти відповідного рівня їх конкурентоспроможності. Актуальним та перспективним є дослідження вивчення факторів формування, розвитку та забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників висвітлили у своїх працях О. Березін, П. Гайдуцький, І. Гуророва, Д. Доманчук, Л. Євчук, В. Збарський, С. Кваша, О.Копистко, Ю. Лопатинський, М. Малік, А. Мокій, В.Месель-Веселяк, П. Саблук, Г. Ткачук, О. Ульяновченко, Г. Черевко, О. Школьнік, О.Шпичак та інші економісти-аграрники, які створили міцну теоретико-методологічну основу даної проблематики. Проте дослідження факторів формування, розвитку й забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у ринкових умовах господарювання залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд, систематизація та обґрунтування зовнішніх факторів формування, розвитку й забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність виробника сільськогосподарської продукції визначається його потенціалом, конкурентним потенціалом, конкурентними перевагами, які формуються та розвиваються під впливом певної сукупності факторів, неоднакові за природою походження, характером та ступенем дії. Фактор конкурентоспроможності – безпосередня причина, наявність якої необхідна та достатня для зміни одного чи декількох критеріїв конкурентоспроможності суб'єкта господарювання [1, с. 94] чи його рівня конкурентоспроможності у цілому.

Неправильна систематизація та визначення різноманітності факторів конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників інколи спричиняють серйозні негативні наслідки, а нерідко – зменшення рівня конкурентоспроможності у цілому.

Залежно від місця виникнення фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських

* Науковий керівник: Лопатинський Ю.М. – д.е.н., професор

товаровиробників поділяються на дві основні групи: зовнішні та внутрішні [1, с. 94; 2, с. 20; 3; 4, с.135; 5].

Зовнішні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників – це чинники ринкового середовища, у якому функціонує виробник та формуються зовнішніми по відношенню до сільгоспвиробника суб'єктами господарювання: споживачі, постачальники, держава, замовники, контрагенти.

Зовнішні фактори впливають на всі категорії господарств (сільськогосподарські підприємства та господарства населення), хоча й виявляються поза сектором, тому що структура сектора значною мірою визначає правила гри п'ять варіанти стратегій, а їх завдання – максимальна адаптація до цих зовнішніх сил [6, с. 89] (рис.1).

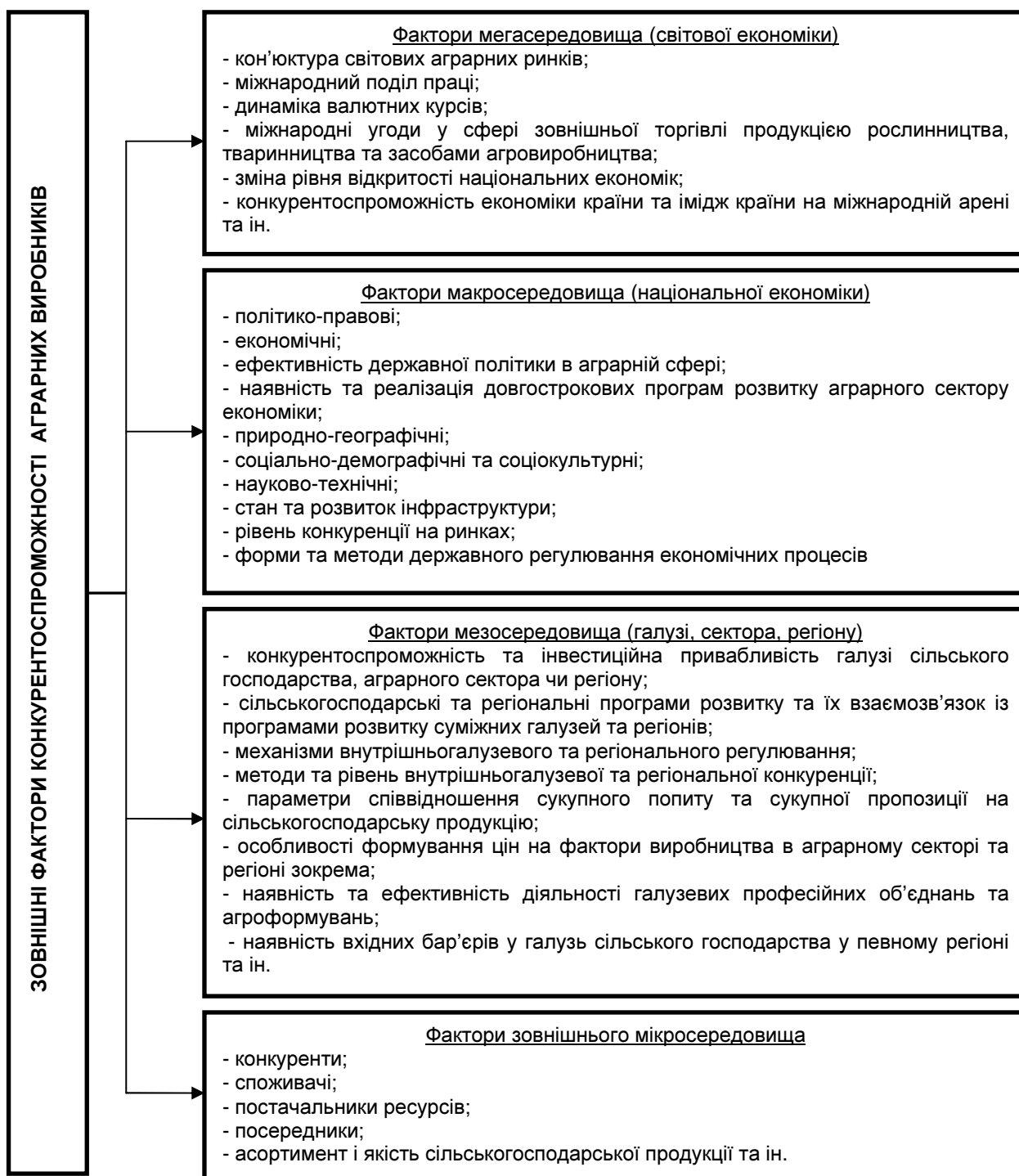

Рис. 1. Зовнішні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників
Джерело: розроблено на основі [6; 13; 2; 14]

На нашу думку, зовнішні фактори формування та розвитку конкурентоспроможності аграрного виробника можна розділити на такі групи:

1) фактори мегарівня (світової економіки):

- кон'юнктура світових аграрних ринків;
- міжнародний поділ праці;
- динаміка валютних курсів;
- міжнародні угоди у сфері зовнішньої торгівлі продукцією рослинництва, тваринництва та засобами агровиробництва;
- зміна рівня відкритості національних економік, рівень інтеграції країни до світової спільноти;
- конкурентоспроможність економіки країни та імідж країни на міжнародній арені: суттєвий чинник успішної роботи експортно-імпоротної галузі та залучення іноземних інвестицій у національну економіку;

2) фактори макросередовища:

- політико-правові (розробка, вдосконалення та контроль за дотриманням норм законодавчих актів, які стимулюють розвиток ринкових відносин в аграрному секторі та рівень їх відповідності європейським та світовим нормам права; державна система стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції; стабільність політичної ситуації у державі; сталість політико-економічного розвитку; правові гарантії щодо власності);
- економічні (фінансово-кредитна, інвестиційна, податкова, продовольча, аграрна, інноваційна політика, амортизаційна, включаючи різні державні дотації та субсидії; митна політика і пов'язані з нею митні збори, квоти; розвиток системи державного страхування; участь у міжнародному поділі праці; паритетність цін на сільськогосподарську продукцію і промислові товари; система кредитування сільськогосподарських товаровиробників [2, с. 21]);
- ефективність державної політики в аграрній сфері (якість державного регулювання; рівень корупції у країні; державний нагляд та контроль за дотриманням обов'язкових вимог стандартів, правил сертифікації; правовий захист інтересів та прав споживачів сільськогосподарської продукції [7, с. 53] та ін.);
- наявність та реалізація довгострокових програм розвитку аграрного сектора економіки: в Україні діє стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року) [8]. Стратегія розроблена на основі та з урахуванням положень Конституції України, Закону України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» [9] та інших законодавчих та нормативно-правових актів, відповідно до яких здійснюється діяльність в аграрному секторі, гарантуються рівні права суб'єктів господарювання, визначаються раціональні норми споживання харчових продуктів та показники досягнення продовольчої безпеки держави, реалізуються державні програми у сфері розвитку аграрного сектору, зокрема Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [10], Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства України на 2012-2016 роки [11], національні проекти «Відроджене скотарство», «Зерно України», «Зелені ринки»;
- природно-географічні (рельєф; ґрунти; погодні умови [2, с. 21]; чинники генетичного походження, пов'язані з фізичними, хімічними, біологічними властивостями ґрунтів, які сформувалися внаслідок тривалого ґрунтоутворення; потенціал сортів рослин та потенціал порід тварин; чинники, зумовлені різнотипними біокліматичними, гідрологічними природними умовами [12, с. 32]; екологізація виробничої діяльності та постійне відтворення природних ресурсів; розміщення продуктивних сил);
- соціально-демографічні та соціокультурні (загальна чисельність населення країни, у тому числі сільського та міського; рівень міграції населення із сільської місцевості в міста; стан еміграції наукових кадрів; система підготовки та передпідготовки управлінських та виробничих кадрів у країні; рівень розвитку сільських територій; рівень доходів населення та його купівельна спроможність [2, с. 21]; культурні традиції; національні звичаї; психологічний чинник: менталітет мешканців країни);
- науково-технічні (рівень науково-технічного прогресу; обсяги інноваційної діяльності; частка витрат на науково-дослідні роботи; кількість запатентованих технологій; рівень екологізації агровиробництва; технологічний рівень використовуваного у виробництві обладнання; система захисту прав інтелектуальної власності);
- стан та розвиток інфраструктури (виробнича інфраструктура, інноваційна

інфраструктура, інноваційно-інвестиційна інфраструктура, інформаційно-комунікаційна інфраструктура, глобальна інформаційна інфраструктура, соціальна інфраструктура, транспортна інфраструктура, інформаційна інфраструктура);

- рівень конкуренції на аграрних ринках (кількість сільськогосподарських підприємств та господарств населення; темпи зміни аграрного ринку; інтенсивність конкурентної боротьби та сільськогосподарського виробництва);

- форми та методи державного регулювання економічних процесів (форми і методи державної підтримки аграрного сектору; державні закупівлі);

3) фактори мезосередовища (галузеві, регіональні):

- конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість галузі сільського господарства, аграрного сектора чи регіону;

- сільськогосподарські та регіональні програми розвитку та їх взаємозв'язок із програмами розвитку суміжних галузей та регіонів;

- механізми внутрішньогалузевого та регіонального регулювання;

- методи та рівень внутрішньогалузевої та регіональної конкуренції;

- параметри співвідношення сукупного попиту та сукупної пропозиції на сільськогосподарську продукцію;

- особливості формування цін на фактори виробництва в аграрному секторі та регіоні зокрема;

- наявність та ефективність діяльності галузевих професійних об'єднань та агроформувань;

- наявність вхідних бар'єрів у галузь сільського господарства у певному регіоні та ін.

4) фактори зовнішнього мікросередовища: конкуренти, споживачі, постачальники ресурсів, посередники, асортимент і якість сільськогосподарської продукції, товари-замінники. При цьому, на нашу думку, доцільно здійснити розподіл факторів мікрорівня на: фактори зовнішнього мікросередовища та внутрішнього. Групи факторів зовнішнього мікросередовища, згідно досліджень М.Портера, є чинниками галузевої конкуренції, які визначають її інтенсивність.

Зовнішні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарських виробників можна також розглядати за методикою Т.Е.М.Р.Л.Е.С. [15] (*Technology, Economics, Market, Politics, Laws, Ecology, Society*): технології, економіка, політика, законодавство, навколишнє середовище, суспільство відповідно (табл. 1).

Таблиця 1

Основні зовнішні фактори конкурентоспроможності сільськогосподарського виробника за методикою Т.Е.М.Р.Л.Е.С

Група факторів	Основні фактори групи
1	2
Технології	- нові інформаційні технології; - нові стандарти сільськогосподарських машин та обладнання; - нові види сільськогосподарської продукції та ін.
Економіка	- темпи росту економіки країни і галузі сільського господарства; - динаміка розвитку аграрного ринку і його насиченість; - вартість кредитів; - рівень інфляції і безробіття; - політика в області заробітної плати і ціноутворення; - рівень доходів населення та їх структура та ін.
Політика	- політична ситуація в країні; - стабільність; - лояльність влади; - протекціонізм в галузі; - адміністративні бар'єри входу і виходу у галузі сільського господарства; - система охорони власності та ін.
Законодавство	- законодавчі та інші нормативні акти з питань трудових відносин; - законодавчі та інші нормативні акти в сфері оподаткування та ін.

продовження табл. 1

1	2
Оточуюче середовище	- законодавство в сфері екології; - зв'язок технологій з екологічною безпекою та ін.
Суспільство (соціальні та демографічні фактори)	- рівень освіти і культури; - чисельність та динаміка населення; - стан народжуваності і смертності; - статеві-вікова структура населення та ін.

Джерело: [15]

Ключову роль у процесі визначення рівня конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції та підвищення їх конкурентоспроможності у цілому, на нашу думку, відіграє ідентифікація факторів, визначення міри їх значущості, впливу, оцінка конкретного чинника чи їх множини.

Висновки з даного дослідження. Конкурентоспроможність певного виробника сільськогосподарської продукції представлена складною, динамічною, нечіткою системою факторів, яка по-різному впливає на рівень конкурентоспроможності суб'єкта господарювання у певному конкурентному середовищі. При формуванні, розвитку та забезпеченні певного рівня конкурентоспроможності аграрного виробника потрібно визначити домінуючі фактори у порівнянні з конкурентами, тобто конкурентні переваги. Це дозволить сформувати конкурентний потенціал виробника сільськогосподарської продукції, забезпечити певний рівень його конкурентоспроможності та зайняти певну конкурентну позицію у конкурентному середовищі.

Література

1. Конкурентоспроможність підприємства: управління, оцінка, стратегія: монографія / В. А. Павлова, О.В. Кузьменко, В.М. Орлова, Г.А. Рижкова. – Д. : Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. – 352 с.
2. Ульяновченко О.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія / О.В. Ульяновченко, Л.А. Євчук, І.В. Гуторова. – Х. : Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 340 с.
3. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Эксмо, 2005. – 544 с.
4. Святненко В.Ю. Чинники підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах глобалізації / В.Ю. Святненко // Теоретичні та прикладні питання економіки. – 2010. – № 23. – С.131-141.
5. Ємельянова І. Класифікація факторів конкурентоспроможності аграрних підприємств / І.Ємельянова // Схід. – 2010. – № 2 (102). – С. 20-23.
6. Мокій А.І. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону : монографія / А.І. Мокій, Т.Г. Васильцев. – Львів: Ліга Прес, 2010. – 488 с.
7. Четыркина Н.Ю. Управление конкурентоспособностью организаций сферы услуг / Н.Ю. Четыркина. – СПб. : СПбГУЭФ, 2009. – 128 с.
8. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року / Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#n7>.
9. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – С. 17.
10. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-p>.
11. Державна цільова економічна програма розвитку рибного господарства на 2012-2016 роки / Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. N 1245 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-p>.

12. Березін О.В. Економічний потенціал аграрних підприємств: механізми формування та розвитку : монографія / О.В. Березін, О.Д. Плотник. – Полтава: Інтер Графіка, 2012. – 221 с.
13. Іванов Ю. Б. Конкурентні переваги підприємства: оцінка, формування та розвиток: монографія / Ю.Б. Іванов, П.А. Орлов, О.Ю. Іванова. – Харків: ІНЖЕК, 2008. – 352 с.
14. Ткачук Г.Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / Г.Ю. Ткачук. – Житомир: ЖДТУ, 2012. – 200 с.
15. Гершун А.М. Анализ внешней среды бизнеса / Г.Ю. Гершун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iteam.ru/publications/marketing/section_23/article_3634/.

References

1. Pavlova, V., Kuzmenko, O., Orlova, V. and Ryzhkova, H. (2011), *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: upravlinnia, otsinka, stratehiia* [Competitiveness of enterprises: management, assessment, strategy], monograph, Vy-vo DUEP imeni Alfreda Nobelia, Dnipropetrovsk, Ukraine, 352 p.
2. Ulianchenko, O., Yevchuk, L. and Hutorova, I. (2011), *Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv ta stratehichni aspekty yii formuvannia* [Competitiveness of agricultural enterprises and strategic aspects of their formation], monograph, Virovets A.P. «Apostrof», Kharkiv, Ukraine, 340 p.
3. Fatkhutdinov, R.A. (2005), *Upravleniye konkurentosposobnostyu organizatsii* [Management of the enterprise competitiveness], Eksmo, Moscow, Russia, 544 p.
4. Sviatnenko, V. (2010), "Factors increasing the competitiveness of industrial enterprises in the context of globalization", *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, no. 23, pp.131-141.
5. Yemelianova, I. (2010), "Classification of the factors of competitiveness of agricultural enterprises", *Skhid*, no. 2 (102), pp. 20-23.
6. Mokii, A.I. and Vasyltsev, T.H. (2010), *Stratehiia ta mekhanizmy zmitsnennia prostorovo-strukturnoi konkurentospromozhnosti rehionu* [Strategy and mechanisms for strengthening of the space and structural competitiveness of the region], monograph, Liha Pres, Lviv, Ukraine, 488 p.
7. Chetyrkina, N. (2009), *Upravleniye konkurentosposobnost'yu organizatsiy sfery uslug* [Management of the competitiveness of the organizations of the sphere of services], SPbGUEF, St. Petersburg, Russia, 128 p.
8. "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The development strategy of the agricultural sector of the economy for the period up to 2020"" (2013), Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p#n7> (access date January 28, 2014).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine "On the Fundamentals of the State Agricultural Policy for the period up to 2015", Supreme Council of Ukraine, vol. 1, pp.17.
10. "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1158 "State target program of the development of Ukrainian villages for the period up to 2015"" (2007), Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п> (access date January 28, 2014).
11. "Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 1245 "State target economic program of fishery development for 2012-2016" (2011), "Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1245-2011-п> (access date January 28, 2014).
12. Berezin, O.V. and Plotnyk, O.D. (2012), *Ekonomichnyi potentsial ahrarykh pidpriemstv: mekhanizmy formuvannia ta rozvytku* [Economic potential of agricultural enterprises: mechanisms of formation and development], monograph, Inter Hrafika, Poltava, Ukraine, 221 p.
13. Ivanov, Iu., Orlov, P.A. and Ivanova, O.Yu. (2008), *Konkurentni perevahy pidpriemstva: otsinka, formuvannia ta rozvytok* [Competitive advantages of an enterprise: evaluation, formation and development], monograph, INZhEK, Kharkiv, Ukraine, 352 p.
14. Tkachuk, H. (2012), *Formuvannia konkurentospromozhnosti malykh pidpriemstv ahrobiznesu: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Formation of the competitiveness of small agricultural businesses: current state and prospects of development], monograph, ZhDTU, Zhytomyr, 200 p.
15. Hershun, A. (2010), "Analysis of the external environment of business", available at: http://www.iteam.ru/publications/marketing/section_23/article_3634/